

Европейски съд по правата на човека

Едуардс и Луис срещу Обединеното кралство
(Edwards and Lewis v. the United Kingdom)

Жалба № 39647/98 и 40461/98

Решение от 27 октомври 2004 г. на Голямото отделение на Съда

(резюме)*

Чл. 6, т. 1: право на справедливо гледане на делото при наличие на наказателно обвинение

Правото на състезателно производство по наказателни дела означава, че и на обвинението, и на защитата трябва да бъде предоставена възможност да узнаят и да изразят становище по твърденията и доказателствата на другата страна. Това право може да бъде ограничено, за да се защитят правата на друг индивид или за да се охрани важен обществен интерес, но са допустими само строго необходими ограничения и всякакви затруднения, причинени на защитата, трябва да намерят достатъчен противовес в следваните от съдебните органи процедури.

Общественият интерес в борбата срещу престъпността не може да оправдае използването на доказателства, получени в резултат на провокация към престъпление от страна на агенти под прикритие.

Фактите по делото

А. По отношение на г-н Мартин Джон Едуардс

През 1994 г., след тайна полицейска операция, първият жалбоподател г-н Едуардс бил арестуван в микробус, в компанията на работещ под прикритие полицейски служител, известен като “Греъм”, а в автомобила били открити около 5 кг хероин. През 1995 г. той бил осъден на девет години лишаване от свобода за притежаване на наркотици с намерение да ги пласира.

Пред съда жалбоподателят твърдял, че когато бил арестуван смятал, че участва в сделка с крадени бижута, в която бил въввлечен от свой познат на име Лъруей. В деня преди ареста Лъруей се свързал с него и му предложил да отиде до Бирмингам във връзка със сделка с бижута, в която Лъруей действал като посредник на друго лице, представено на жалбоподателя като Мартин. На следващата сутрин обаче жалбоподателят научил от Лъруей, че плановете са се променили и Мартин ще дойде в Лондон. Двамата отишли до ресторант, където пристигнали червен “Ягуар” с трима пътници и бял микробус, шофиран от мъж, представен на жалбоподателя като Греъм. След това всички заедно се отправили към хотел “Клайв”, където трябвало да се срещнат с Мартин. Тъй като той не бил там, жалбоподателят бил инструктиран от Лъруей да тръгне с такси към Юстън, за да го търси. В Юстън г-н Едуардс действително се срещнал с Мартин. Той му

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

дал ключа от стая в близкия хотел “Ибис”, където щял да намери “стоката” в куфарче, и тръгнал спешно за друга среща. Пред входа на хотела жалбоподателят намерил Греъм, който му предложил да го откара обратно със своя микробус, след като свърши. Двата се качили в хотелската стая. Докато г-н Едуардс бил в банята, Греъм разбил ключалката на куфарчето и след това го затворил, така че той не видял какво има в него. Двата се върнали в микробуса, където куфарчето било отворено и жалбоподателят арестуван. Г-н Едуардс счита, че тъй като никой от другите участници в сделката не е бил арестуван и обвинен, те са били агенти под прикритие или информатори, действащи по указания на полицията.

Преди започването на процеса срещу жалбоподателя прокуратурата уведомила защитата, че е поискала разрешение да не разкрива определени доказателства, свързани със случая. Искането било разгледано в производство *ex parte* без участието на защитата, от съдия, който приел, че въпросните доказателства не биха били от полза за жалбоподателя и че съществува действителен обществен интерес, оправдаващ тяхното неразкриване. Впоследствие въпросът бил разгледан отново и от съдията, който водел процеса срещу жалбоподателя. Той стигнал до същото заключение. В производството пред отделението правителството за първи път е посочило, че въпросните материали са съдържали информация за участие на жалбоподателя в трафика на хероин и преди тайната полицейска операция. В националните процедури на защитата не било разкрито за какво се отнасят запазените в тайна доказателства.

След решението за неразкриване на някои материали защитата поискала от съдията да изключи от доказателствата по делото показанията на Греъм, тъй като жалбоподателят бил провокиран да извърши престъплението, но искането било отхвърлено. Съдията се мотивирал с това, че разгледаните в хода на производството *ex parte* материали не съдържали данни за наличие на провокация, в противен случай той щял да разпорежи разкриването им.

Освен жалбоподателя, Греъм бил единственият участник в престъплението, който дал показания по време на процеса. Заявил, че г-н Едуардс е направил редица уличаващи го изявления, докато били сами в микробуса и в хотелската стая. Според жалбоподателя, за защитата било трудно да обори достоверността на показанията на Греъм, тъй като самоличността му не била разкрита.

Г-н Едуардс обжалвал присъдата, включително на основание, че съдията неправилно отказал да разпорежи разкриване на доказателствата. Апелативният съд, който също разгледал спорните материали, приел, че в тях няма нищо, което да е в състояние да помогне на защитата. Жалбата била оставена без уважение.

Б. По отношение на Майкъл Луис

Вторият жалбоподател г-н Луис се ползвал с добра репутация и работел като главен счетоводител в компания, която била в процедура по ликвидация. През юли 1995 г., когато бил арестуван, той бил безработен и затънал в дългове.

Версията на жалбоподателя за събитията е, че бил представен на лице на име Тери, който се интересувал от разпродажбата на имуществото на компанията. През юли 1995 г. Тери започнал да говори за сделки с фалшиви пари и настоявал жалбоподателят да се снабди с известно количество. Тери го запознал с още двама мъже, които от своя страна довели на среща на 14 юли 1995 г. лице на име Крис, впоследствие оказал се агент под прикритие. Била договорена сделка за значително количество фалшиви пари. От записите, направени на тази среща,

става ясно, че макар жалбоподателят да не се е противопоставял да участва в сделката, е бил настоятелно окуражаван от останалите участници. На 25 юли 1995 г. жалбоподателят се срещнал с Крис и друг агент под прикритие, показал им подправени банкноти и незабавно бил арестуван от униформени полицаи.

Жалбоподателят е поддържал, че е бил въввлечен в извършването на престъпление от полицейски агенти, работещи под прикритие, и/или информатори на полицията. Това според него щяло да накърни справедливото гледане на делото и той поискал от съдията производството срещу него да бъде прекратено, както и обвинението да бъде задължено да предостави допълнителна информация, включително по въпроса за участието на агенти под прикритие и информатори. Преди да се произнесе по молбата му, съдията разгледал в производство *ex parte* искането на прокурора да бъде разрешено неразкриването на определени доказателства по съображения за обществен интерес. Оставил без уважение молбата на жалбоподателя, тъй като голямата част от исканата допълнителна информация не можела да бъде разкрита. Освен това приел, че макар Крис да го е окуражавал да извърши деянието, нямало данни за упражнен натиск.

Жалбоподателят направил и искане доказателствата, събрани от агентите под прикритие, да бъдат изключени от доказателствения материал по делото. Впоследствие адвокатът му го оттеглил, тъй като станало ясно, че няма да бъде позволено провеждането на кръстосан разпит, който да позволи обосноваване на искането. На 20 ноември 1996 г. жалбоподателят бил осъден на четири години и половина лишаване от свобода. Адвокатът му го посъветвал да не обжалва, тъй като нямал шансове за успех.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Решението на отделението

46. Съдът цитира частта по правото от решението на отделението, постановено по настоящето дело на 22 юли 2003 г.

Пред отделението жалбоподателите са поддържали, че са били лишени от справедливо гледане на делото в противоречие с чл. 6, т. 1 от Конвенцията. Правителството е оспорило това твърдение. Принципите, установени от Съда по делото *Тейксейра де Кастро с/у Португалия*¹ (9.06.1998 г., Reports of Judgments and Decisions 1998-IV), били спазени, тъй като нямало данни полицейски служители или работещи за тях лица да са склонили някой от двамата жалбоподатели към престъпление, което иначе не би извършил. Производството *ex parte* гарантирало правата на защитата. В това отношение случаят не се различавал от този по делото *Джаспър с/у Обединеното кралство*² (16.02.2000 г.), по което Съдът не открил нарушение на чл. 6, т. 1.

Жалбоподателите са твърдели, че при наличните доказателства не са били в състояние да установят дали участието на полицаи-провокатори в извършените престъпления прави производството срещу тях несправедливо, тъй като релевантните за този въпрос доказателства не били разкрити на защитата по съображения за обществен интерес. В основата си вътрешното производство било несправедливо, тъй като същият съдия, който се произнесъл по въпроса дали обвиняемите са жертва на провокация към престъпление и на злоупотреба,

¹ Teixeira de Castro v. Portugal

² Jasper v. the United Kingdom

трябвало да разгледа и неразкритите доказателства. Техният случай се различавал от този по цитираното дело *Джаспър*, където не се поставял проблем за провокация към престъпление и функциите били разделени между съдията и журито.

Отделението е отбелязало, че “макар допустимостта на доказателствата да е предмет на регулиране главно на националното право, от изискванията за справедливо наказателно производство по чл. 6 следва, че общественият интерес в борбата срещу престъпността не може да оправдае използването на доказателства, получени в резултат на провокация от страна на полицията” (цитираното *Тейксејра де Кастро*, §§ 34-36). По делото *Тейксејра де Кастро* Съдът е приел, че двама полицейски служители са преминали границите на дейността си като агенти под прикритие, тъй като не просто са разследвали престъпната дейност на жалбоподателя, а са го подтикнали да извърши престъпление, за което няма данни да би било извършено без тяхната намеса (виж там § 39). Отделението е посочило, че достигайки до това заключение, Съдът е отдал особено значение на редица особености на случая и по-специално на факта, че намесата на двамата полицаи не е била част от контролирана от съд операция и че националните власти не са имали основателна причина да подозират, че жалбоподателят е замесен в трафик на наркотици (виж пак там §§ 37-38).

Отделението е отбелязало, че съгласно английското право провокацията към престъпление не може да бъде защитна теза по съществуването на обвинението, но налага задължение на съда или да прекрати производството поради злоупотреба с процесуално право, или да изключи получените в резултат на провокация доказателства, за да не се накърни справедливостта на процеса.

Отделението е изтъкнало, че в конкретния случай не е в състояние да прецени дали някой от жалбоподателите е бил жертва на провокация към престъпление в противоречие с чл. 6, тъй като нужната информация не е била разкрита. Поради това то е проверило процедурата, по която са били разгледани твърденията на жалбоподателите за наличие на провокация, за да се увери, че правата им са били защитени в достатъчна степен (виж *mutatis mutandis* цитираното *Джаспър*, § 53), и е подчертало:

“Във всеки случай основен аспект на правото на справедливо гледане на делото е, че наказателното производство, включително чисто процедурните му елементи, трябва да бъде състезателно и да осигурява равенство на обвинението и защитата по отношение на процедурните средства. Правото на състезателно производство означава, че по наказателни дела както на обвинението, така и на защитата трябва да бъде предоставена възможност да узнаят твърденията и доказателствата на другата страна и да изразят становище по тях (*Джаспър*, § 51). В допълнение чл. 6 изисква органите на обвинението да разкрият пред защитата всички относими доказателства, с които разполагат – в полза на обвиняемия или срещу него.

Правото на разкриване на относимите доказателства обаче не е абсолютно. Във всяко наказателно производство може да съществуват конкуриращи интереси, като националната сигурност или нуждата от защита на застрашени от репресии свидетели, или запазването в тайна на полицейски методи на разследване, които трябва да бъдат поставени на везните срещу правата на обвиняемия. В някои случаи може да се окаже необходимо на защитата да бъде отказано разкриването на определени доказателства, за да се защитят правата на друг индивид или за да се гарантира важен обществен интерес. Все пак, съгласно чл. 6, т. 1 са допустими само такива ограничаващи правата на защитата мерки,

които са строго необходими. Освен това, за да се осигури справедлив процес за подсъдимия, евентуалните затруднения, причинени на защитата вследствие на ограничаването на правата ѝ, трябва да намерят достатъчен противовес в следваните от съдебните органи процедури (*Джаспър*, § 52).

В случаи, в които на защитата е било отказано разкриването на доказателства по съображения за обществен интерес, Съдът няма за задача да решава дали този отказ е бил строго необходим, тъй като по общо правило функция на националните съдилища е да преценяват представените пред тях доказателства. Във всеки случай по много дела, включително и по настоящето, където въпросните доказателства изобщо не са били разкрити, за Съда не е възможно да се опита да съпостави обществения интерес от неразкриването с този на обвиняемия от запознаването с материалите. Ето защо той трябва да подложи на внимателна проверка процеса на вземане на решение, за да се увери, че следваната процедура, доколкото е възможно, е съобразена с изискванията за осигуряване на състезателно производство и равенство на процедурните средства и съдържа достатъчни гаранции за защита на интересите на подсъдимия (*Джаспър*, § 53).”

По-нататък отделението е припомнило, че по делото *Джаспър* доказателствата, които не са били разкрити на защитата, са били проверени *ex parte* от съдията, който е водил процеса. Съдът е приел като достатъчен за спазването на изискванията на чл. 6, т. 1 факта, че именно този изцяло запознат с проблемите по случая съдия е балансира обществения интерес от запазване поверителността на доказателствата срещу необходимостта от разкриването им на защитата. Съдът се е уверил, че защитата е била информирана и е имала възможност да излага становища и да участва в процеса на вземане на решение, доколкото това е възможно без да ѝ бъдат разкрити запазените в тайна материали (виж там §§ 55-56). За да стигне до заключението, че в случая *Джаспър* не е извършено нарушение, Съдът е взел предвид спецификата на английското право, по което при процес със съдебни заседатели те се произнасят по въпроса за виновността на обвиняемия, и е отдал значение на факта, че въпросните материали не са били представяни пред съдебните заседатели като доказателства на обвинението (пак там § 55).

Отделението е отбелязало обаче, че по настоящото дело неразкритите доказателства са били свързани или може да са били свързани с фактически въпрос, решен от съдията, който е водил процеса. И двамата жалбоподатели са се оплакали, че са били подтикнати към извършване на престъплението от един или повече агенти под прикритие или информатори и са поискали съдията да се произнесе дали по тази причина доказателствата на обвинението следва да бъдат изключени от материалите по делото. За да реши въпроса, съдията е трябвало да провери множество фактори, в това число и причината за полицейската операция, характера и степента на полицейското участие при извършване на престъплението и характера на подстрекателството или натиска от страна на полицията. Ако защитата е била в състояние да убеди съдията, че полицията е действала незаконосъобразно, наказателното производство е щяло да бъде прекратено. Ето защо въпросните искания са били от решаващо значение, а доказателствата, неразкрити по съображения за обществен интерес, може да са се отнасяли до факти, свързани с тези искания. Въпреки това на жалбоподателите е било отказано да се запознаят с тях и защитниците им не са били в състояние да оспорят изцяло обвиненията на основание твърдяната провокация. Освен това, и в двата случая съдията, който впоследствие е отхвърлил твърденията на защитата за

провокация, вече се е бил запознал с доказателствата на обвинението, които може и да са били относими към разглеждания проблем. Например по делото на г-н Едуардс правителството е изтъкнало пред отделението, че доказателствата, представени пред съдията в заседанието *ex parte*, са съдържали информация, уличаваща г-н Едуардс, че е бил замесен в трафика на наркотици преди събитията, довели до ареста и предявяването на обвиненията срещу него. По време на наказателното производство жалбоподателят и неговите адвокати не са били информирани за съдържанието на неразкритите доказателства и по този начин са били лишени от възможността да оспорят това твърдение, което може да е било пряко свързано със заключението на съдията, че не е налице провокация. Отделението е отбелязало, че в случая на г-н Луис естеството на запазените в тайна доказателства не е било разкрито, но е възможно те също да са били неблагоприятни с оглед на тезата му за наличие на провокация – съгласно английското право, когато съдията прецени, че запазените в тайна по съображения за обществен интерес доказателства вероятно няма да са от полза за обвиняемия, а всъщност биха помогнали на обвинението, обикновено би постановил да не бъдат разкривани.

При тези обстоятелства отделението е приело, че процедурата, по която е бил решен въпросът за разкриването на доказателствата и провокацията, не е съответствала на изискванията за състезателно производство и равенство на процедурните средства и не е съдържала адекватни гаранции за защита интересите на обвиняемия. В съответствие с това е стигнало до заключение, че е налице нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията.

II. Заключениета на Голямото отделение

A. Твърдяното нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията

47-48. Съдът отбелязва, че правителството, което е поискало разглеждане на делото от Голямото отделение, е заявило, че вече не поддържа искането си и е съгласно Голямото отделение просто да потвърди решението на отделението от 22 юли 2003 г. Жалбоподателите, които споделят заключенията на отделението, не са се противопоставили на предложеното от правителството. При това положение, като разглежда случая в светлината на решението на отделението, Съдът не вижда причини да се разграничи от направените там изводи и приема, че е извършено нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията по съображенията, изложени от отделението.³

B. Приложението на чл. 41 от Конвенцията

49-52. Съдът потвърждава и заключението на отделението по чл. 41 от Конвенцията и приема, че констатирането на нарушение в настоящия случай съставлява справедливо обезщетение за неимуществените вреди, понесени от жалбоподателите. Присъжда им общо 44 000 евро за разноските, направени в производството пред отделението. Във връзка с разноските, направени в производството пред Голямото отделение, Съдът отбелязва, че жалбоподателите са били представлявани от същите адвокати и че в резултат на отказа на

³ Решението е единодушно.

правителството да поддържа искането си за преразглеждане на делото, то не е било продължително. Присъжда сумата 3000 евро.